

ČTVRTLETNÍK SEVEROČESKÉHO MUZEA V LIBERCI

II/2021

Informační a programové periodikum. K dostání zdarma v síti informačních center a muzeí Libereckého kraje a Euroregionu Nisa. V nákladu 1000 ks vydává Severočeské muzeum v Liberci, příspěvková organizace, Masarykova ul. 11, 460 01 Liberec, <http://www.muzeumlb.cz>, info@muzeumlb.cz, tel.: +420 485 246 111

Liberec kontra Reichenberg

text: Luděk Lukuvka, fotografie: Milada Dománková

Aktuální číslo čtvrtletníku je zaměřeno na téma liberecké architektury a urbanismu s ohledem na výstavu Liberec kontra Reichenberg. Tato první větší výstava po rekonstrukci muzea nemá ambice pokrýt složitou problematiku stavebního vývoje Liberce, ale spíše předestřít rozporuplný obraz města, jehož jednotlivé architektonické vrstvy jsou osobitým konglomerátem nikdy nedotažených urbanistických tendencí a spíše soliterních architektonických vstupů na

promyslné „jeviště“ města. Pro současnou tvář města jsou rozhodující poslední dvě století, průmyslový boom 19. a 20. století s odstředivými politickými zvraty. Současnost jednadvacátého století na tváři města zanechala své stopy již od nultých let. Výstava to vše ukazuje na vybraných exponátech ze svých bohatých sbírek doplněných o zápůjčky Národní galerie a Národního technického muzea. Liberec kontra Reichenberg nemá být soliterním výkřikem jako mnoho libe-

reckých staveb bez ohledu na okolní kontext, ale naopak předjímá záleňší projekty na jednotlivá témata spojená se severočeskou metropolí. Také proto jsou následující texty výsledkem spolupráce s Národním památkovým ústavem a dalšími institucemi, se kterými chceme v následujících letech ještě intenzivněji spolupracovat. Souběžně s výstavou vznikl i videoseriál o liberecké architektuře, jehož ozvěny čtvrtletník přináší rovněž. Témat ohledně staveb-

ního vývoje Liberce je nepřeborné a Severočeské muzeum se jim chce věnovat v pravidelném cyklu výstav i do budoucna.

Dvojazyčný název města pod Ještědem nevyjadřuje jen komplikovanou historii soužití dvou národů v pohraničí bývalého Československa. Dnes může být chápán i jako symbol dvou různých podob jednoho města. Tak jako jinde v bývalých Sudetech prošel Liberec zásadním dějinným zvratem vyhnáním českých Němců v roce 1945, což významně ovlivnilo jeho pozdější podobu. Právě architektura a urbanismus je dodnes jedním z neuralgických bodů Liberce. Mezi mnoha dalšími pohraničními městy není žádnou výjimkou, s tím rozdílem, že proměny urbánního charakteru zde byly tak radikální a neúprosné, že si vynutily rozměrem svých demoličních a stavitelských zásahů posledních více jak sto let železnou (ne)pravidelnost. Liberečané si téměř zvykli na to, že se každých třicet let promění k nepoznání tzv. dolní centrum Liberce.

Reichenberg coby součást rakousko-uherské monarchie prošel také velmi rychlým rozvojem. Relativně mladé město se v 19. století stalo průmyslovou metropolí severních Čech. Pozůstatky industriálního charakteru města jsou jasně zřetelné do dnešní doby. Větší i menší průmyslové podniky prostupovaly centrem i periferií. Komíny továren jednoznačně převážily nad věžemi kostelů.

Pokračování na straně 2

NAHOŘE: Model vysílače a hotelu na Ještědu, záplývka z Národního technického muzea | DOLE A NA TITULNÍ STRANĚ: Pohled do výstavy Liberec kontra Reichenberg ve velkém sále Severočeského muzea

Pokračování ze strany 1

Průmyslové dědictví ovlivnilo tvářnost města natolik, že dodnes je jedním z jeho hlavních rysů. Ruku v ruce šly s hospodářským vývojem města i politické a sociální dějiny. Jedno z nejrychleji se rozvíjejících měst monarchie s převážně německy mluvícím obyvatelstvem se posléze stalo součástí Československé republiky. Zrychlený pohyb dějin 20. století ještě uspíšil proměny Liberce. Sude ty, kde se dlouhodobě prosazoval tzv. „Heimatstil“, obohatili svými kreacemi architekti prosazující moderní architekturu. Až na výjimky to byli opět němečtí architekti, kteří se k modernisticky pojaté architektuře dostali například přes německý expresionismus. Moderna v tehdejších Sudetech byla trochu jinou modernou, než jak ji známe z tvorby českých architektů.

Ještě složitější to bylo s celkovým urbanistickým řešením města. Návrh zahradního města proslulého vídeňského urbanisty Camilla Sitteho zanechal Liberci jedno z nejlepších dědictví organicky pojatého prostoru vilového města. Komplexní urbanistický plán řešící zejména centrum města s dopravou zhatila druhá světová válka. Po ní přišla na řadu socialistická výstavba, první sídliště a cílené vymazávání části architektonické vrstvy města. Ne vše přinášelo negativní důsledky, v Liberci se na přelomu 60. a 70. let zformoval ateliér SIAL pod vedením Karla Hubáčka a Miroslava Masáka. Po určitý čas se stal Liberec centrem

československé architektury s nepřehlédnutelným symbolem Ještědu. Důležitou osobností nové liberecké výstavby byl také Svatopluk Technik, mj. autor prvního sídliště na Králově Háji, jehož model je také součástí výstavy. Ačkoliv Liberec o hodně přišel (negativním symbolem nesmyslných demolic může být cenná architektura obchodního domu Ještěd), má město stále bojující o svou identitu obrovský potenciál do budoucna.

Výstava Liberec kontra Reichenberg však nemá ambice podat komplexní obraz tak rozsáhlé problematiky. Vnáší na světlo především cenné exponáty, zejména dobové architektonické modely, které dosud nebyly nikdy vystaveny. Jsou to specifické artefakty, které mají hodnotu samy o sobě a společně s obrazy a historickými fotografiemi jsou ukázkou bohatých a výstavně stále ještě nevytěžených sbírek Severočeského muzea. Po rozsáhlé rekonstrukci prostor muzea má tato výstava být především vykořisťovacím do dlouhodobého cyklu výstavních projektů věnovaných architektuře a urbanismu libereckého regionu.

Za spolupráci na výstavě Liberec kontra Reichenberg a stejnojmenném videoseriálu patří poděkování pracovníkům z NPÚ Petře Šternové, Aleně Řičánkové a Jaroslavu Zemanovi. Anně Baldové za realizaci videí a jejich zpracování, Miladě Dománkové a Anně Dařbujanové za přípravu fotografií. Luboru Lacinovi za spolupráci na přípravě tohoto čtvrtletníku. ■

Znovunalezené architektonické modely

text: Luděk Lukuvka, fotografie: Milada Dománková

V rozsáhlých muzejních depozitářích občas vyplují na povrch exponáty do té doby přehlížené a někdy i podceňované. Modely známých libereckých staveb i urbanistických celků zatím na žádné výstavě Severočeského muzea představeny nebyly. Pro výstavu Liberec kontra Reichenberg však právě trojrozměrné exponáty představují základní linku, od které se výstava rozbíhá do dvojrozměrné vizuální části historických fotografií a maleb na plátně včetně unikátních střeleckých terčů.

Výstavy tematicky spojené s architekturou běžně využívají trojrozměrné modely. Ty se ovšem dnes vyrábějí v nepřeberných variantách a možnostech 3D tisku. Modely ze sbírek Severočeského muzea jsou nejen dokumenty architektury, ale exponáty sami o sobě, v rozličných měřítkách a z různých materiálů, které se dnes už na výrobu modelů k výstavám nepoužívají. Na výstavu byly vybrány dva okruhy modelů. Modely ze dřeva, papíru, sádry a kartonu dokumentují starší libereckou architekturu, ať už jsou to valdštejnské domky, nebo dnes už neexistující barokní hrázděný dům hostince U Zlaté koruny. Novější architekturu druhé poloviny dvacátého století zastupují plastové modely větších urbánních celků, např. velkoryse plánované zástavby proluky mezi ulicemi 5. května a Palachovou.

Možné proměny dolního centra Liberce zastupuje plastový model Domu politické výchovy architekta Pavla Švancera, který vyplnil bývalou proluku mezi ulicemi Hrázděnou a 1. máje. Oba modely vypovídají o možných i reálných proměnách

Liberce na konci jedné éry. Švancer realizoval v rámci Stavoprojektu pozoruhodný brutalistně pojatý dům s postmoderními prvky a architekti Radim Kousal s Vlastou Tondrovou navrhli logické urbánní řešení liberecké proluky poněkud naddimenzovanou provozní budovou Skloexportu. Oba modely prezentují dobovou architektonickou produkci v zajímavých formách. Švancerova realizace se mohla stát, nebýt necitlivé přestavby, jednou z nejzajímavějších staveb doby pozdního socialismu, kdy se zde ojediněle prosazovaly postmoderní prvky, druhý model je zase zajímavým dokladem architektonického myšlení beroucího v úvahu širší urbánní kontext. Výstava byla ještě doplněna netypickým schematickým modelem ze dřeva a papíru od zlínského architekta Zdeňka Chládky. Dolní centrum Liberce s OD Ještěd a Domem kultury je zde řešeno ve variantě jinak řešeného dopravního řešení, než jak se později ustálilo v současné podobě.

Mnohé modely, zejména ty, které se snaží vyřešit situaci centra Liberce, reflektují nedotaženost urbanistických řešení města, ale zároveň jsou inspirujícím doplněním dnešní diskuze k budoucímu směřování zástavby, která je nejcitlivěji vnímána obyvateli právě dnes. Raritní dobový model sídliště Králův Háj, model Strossovy vily, horského hotelu a vysílače Ještěd a modely z okruhu architektů SIAL dokumentují povedené realizace či návrhy, které Liberec upevnily v pozici zajímavého městského prostoru otevřeného tvůrčím počínům talentovaných architektů. ■

Hostinec U Zlaté koruny | Hostinec č. p. 183, tzv. Fouskův dům, stál na severozápadním rohu bývalého Staroměstského náměstí (dnes náměstí Dr. E. Beneše). Byl založen v roce 1670 a zbořen při stavbě radnice v roce 1881. Jedná se o raně barokní budovu s hrázděným patrem a štítem.

Původní renesanční radnice | Tzv. redernovská radnice stála na Staroměstském náměstí (dnes náměstí Dr. E. Beneše) v letech 1603–1893; stavbu navrhl Markus Spazio di Lancio ze Zhořelce a společně realizoval s polírem Antonínem; radnice byla postavena ve spojitosti s povýšením Liberce na město císařem Rudolffem II. v roce 1577; jednalo se o teprve třetí zděnou budovu ve městě; šestipodlažní stavba sdružovala prostory městské správy, obchody, šenk a sklady, kde byly také velké kované obecní váhy.

Nejstarší obytný dům v Liberci | Model Josefa Licehamera představuje roubenou chalupu č. p. 19 v Liberci-Františkově. Podle analyzovaných letokruhů z trámů byla postavena převážně ze smrků pokácených mezi lety 1656–1658. Chalupa je dokonce starší než proslulé torzo Valdštejnských domků. Unikátní pozůstatek z doby Gallasů je poslední z asi třiceti chalup stojících zde od poloviny 17. století. Její vznik spadá do doby po třicetileté válce, kdy se začala budovat nová ves Františkov. Podobá chalupy je z velké části nezměněná. Zakoupeno od pana Josefa Licehamera.

Pačesova chalupa v Hluboké u Pilínkova | Sádrový model je dílem O. Novotného. Chalupa č. p. 16 v Hluboké u Pilínkova ukrývala od roku 1884 tajnou tiskárnu anarchisty Josefa Pačese a jeho spolupracovníků. Jejich záměrem bylo vydávat časopis *Svoboda, Orgán anarchistů jazyka československého*. Vyšlo pouze jedno číslo. V roce 1885 byl Pačes s ostatními zatčen a odsouzen.

Zájezdni hostinec U Loterie ve Dlouhém Mostě | Autorem modelu hostince „U Loterie“ je Rudolf Šimeček. Dům je významnou památkou dělnického hnutí. V roce 1878 se zde konal tajný sjezd Sociálně demokratické strany Rakouska. Obec Dlouhý Most byla krátce součástí Liberce mezi lety 1986–1992.

Valdštejnské domky | Tři domky s hrázděnými domovními štíty ve Větrné uličce spadají do období výstavby Novoměstského náměstí. Byly vystavěny v letech 1678–1682 už po smrti vévody Albrechta z Valdštejna a sloužily k ubytování soukeníků. Dřevěný model představuje celistvou podobu domů, dnes existuje pouze průčelní část, zadní strana se zhroutil v 50. letech 20. století.

Severní strana Sokolovského náměstí | Model ze dřeva a z tuhého papíru zhotovil Rudolf Horák v roce 1960. Představuje frontu domů původně ze 17.–19. století před pozdější přestavbou. Domy zleva doprava: dvoupatrový klasicistní faktorský palác – tzv. Appeltův dům (architekt J. J. Kuntze), za ním následují tři dřevěné stavby z roku 1630 a další dvě budovy se dvěma krámkami v přízemí. Domy byly dřevěné se zděnou průčelní fasádou s barokizujícími štíty. Řada domů končí trojosou klasicistní fasádou bývalého Soukenického divadla (1820–1880). Model zachycuje stav z 1. poloviny 19. století.

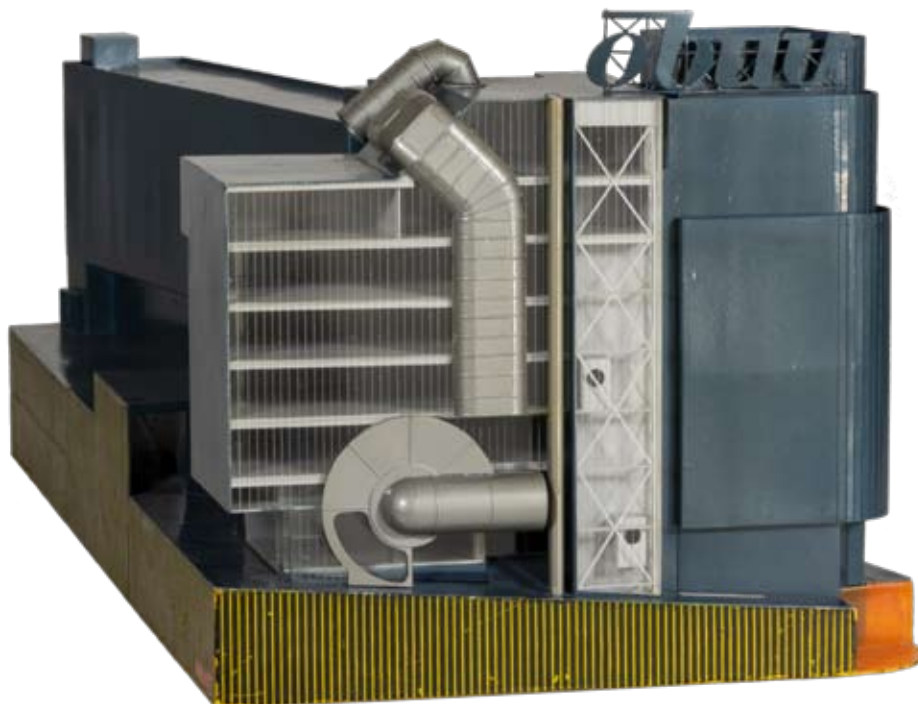
Dům politické výchovy | Návrh administrativní budovy OV KSČ, později Domu politické výchovy, pochází z projekčního podniku Stavoprojekt Liberec architekta Pavla Švancera z roku 1987. Model ukazuje Švancerovu zástavbu tehdejší proluky v ulici 1. máje. Zajímavě řešená fasáda s výrazným parterem vynesená na ocelových pilířích přispěla k postmodernímu vyznění. V nedávné době prošla fasáda přestavbou a unikátní ráz celé budovy se tak nezvratně změnil. Změna podoby fasády celého domu patří ke ztrátám hodnotné architektury 80. let minulého století v Liberci.

Návrh provozní budovy Skloexportu | Velkoplošný model zahrnující část tzv. horního centra Liberce za náměstím Dr. E. Beneše je ukázkou možného přístupu k takto rozsáhlé proluce. Autory návrhu z roku 1987 byli architekti Radim Kousal a Vlasta Tondrová. Provozní budova Skloexportu vyžadovala velkorysé řešení a výsledkem návrhu byl vícepodlažní komplex budovy tvořící vnitrobloky. Nerealizovaný návrh racionálně dotvářel prostor za hlavním libereckým náměstím a mohl být vcelku logickým urbanistickým řešením této dodnes problematicky zastavěné plochy.

Obchodní dům Ještěd | Plastový model z roku 1969 jednoho ze symbolů Liberce, obchodního domu Ještěd, je ukázkou nástupu silné generace architektů SIAL. Autorem projektu byl Miroslav Masák spolu s Karlem Hubáčkem. Obchodní dům byl postaven v letech 1970–1979. Tvorbě interiérů se ujali spolupracovníci ze Školky SIAL. Projekt je unikátním příkladem osobitého řešení v intencích tzv. strukturalistické architektury v návaznosti na nerealizované velkorysé urbanistické záměry dolního centra v Liberci. Objekt byl zbourán v roce 2009. Zapůjčeno z Národního technického muzea.

Návrh dostavby Domu obuvi | Model nerealizované dostavby Domu obuvi z roku 1969 je zajímavou ukázkou technicistní architektury konce 60. let. Projekt Mirko Bauma z ateliéru SIAL odvážně doplňoval funkcionalistickou stavbu architekta Vladimíra Karfíka z 30. let 20. století. Na rozdíl od efektního, ale racionálně konstruovaného pneumatického poutače pro OD Ještěd je tento Baumův projekt spíše příkladem „strojové estetiky“ symbolizující techniku jako plnohodnotnou součást celkového architektonického vyznění. Zapůjčeno z Národního technického muzea.

Strossova vila | Liberecká vila na Husově ulici patří k nejcennějším realizacím privátních staveb 20. let minulého století v České republice. Model z roku 1999 představuje kompletní stavební situaci i s okolním pozemkem se zahradní pergolou. Vilu nechal postavit Franz Stross podle návrhu architekta Thilo Schodera v letech 1923–1925. Podélná dispozice připomínající parník měla svým majitelům evokovat jejich oblíbené plavby na Nilu. Ojedinělá ukáзка expresionisticky založené organické architektury zcela vybočuje z převažující vilové zástavby Liberce. V budově, která je od roku 1987 kulturní památkou, dnes sídlí Krajská hygienická stanice. Zapůjčeno z Národní galerie Praha.

Papírové náměstí: šance pro Liberec?

rozhovor s architektem Jiřím Jandourkem, vedoucím Kanceláře architekta města vedl Luděk Lukuvka, fotografie: Anna Baldová

S architektem Jiřím Jandourkem z Kanceláře architekta města (KAM) jsme se setkali při natáčení dalšího dílu videoseriálu k výstavě Liberec kontra Reichenberg, který bude brzy ke zhlédnutí na youtube kanálu Severočeského muzea. O plánech a vizích týkajících se jedné z nejzajímavějších čtvrtí Liberce, Papírového náměstí a jeho okolí, jsme hovořili na konci léta. Takřečený „Papírák“ a blízké okolí ukrývá potenciál rozvoje pozoruhodného veřejného prostoru.

Jsme na Papírovém náměstí, ve známé proluce s osaměle stojícím domem posprejovaným graffiti. Jaké jsou nejbližší plány kolem Papírového náměstí a co všechno se v současné době chystá?

Plány jsou pro nás vytyčeny ve dvou směrech. Připravili jsme výstavu studentských prací a prací architektů, kteří je realizovali na přání developerů, vlastníků objektů. Těm jsem říkal, že je to pro nás taková příprava na vyhlášení velké urbanistické otevřené soutěže, kterou bychom chtěli vyhlásit v průběhu října s tím, že vyhodnocení a konec bychom rádi stihli do prázdnin. Chtěli bychom, aby to ve všech jednotlivých etapách bylo dobře prezentovatelné a uchopitelné, aby to občané Liberce chápali. A my se samozřejmě pokusíme tento nastavený scénář dodržet.

Kolik architektonických studií bude vyzváno?

Vyzvání nebudou, bude to otevřená soutěž, může se přihlásit každý. Rádi bychom přibrali i blízké zahraničí, pokud se někdo bude chtít zúčastnit. Dobrým příkladem je třeba Náchod, kde se dělalo velké území kolem bývalé textilky a zúčastnily se tam zahraniční týmy. Takže bychom to rádi

rozšířili a udělali to mezinárodní. Byli bychom rádi, kdyby se zúčastnily německé nebo polské týmy. Po tom prvním kole bychom samozřejmě výběr zúžili a pak už bychom pracovali maximálně s pěti týmy, které by to dopracovaly formou soutěžního dialogu.

Kdy se začne pracovat na konkrétním projektu?

Pokud se nám podaří dobře definovat zadání, připravíme to společně s providerem celé soutěže, což je CBArchitektura, začali bychom na konci října a odhadujeme, že v únoru nebo březnu bychom znali výsledky. Dialog má tu výhodu, že na přání zadavatele se může formou konzultací s vybranými ateliéry zadání dopracovávat.

Pokračování na straně 8

NAHOŘE: Ulice Na Příkopě | DOLE: Současná podoba Papírového náměstí

NAHOŘE: Slévárna „Linserka“ založená roku 1858 Christianem Linserem | PROTĚJŠÍ STRANA: Řeka Nisa, pohled směrem k soutoku s Harcovským potokem

Pokračování ze strany 7

Jedná se o složité území, které si zaslouží přímý kontakt mezi zadavatelem a soutěžícími. A byli bychom rádi, kdybychom uzavřeli dokončení do formy územní studie, která by toto území dořešila formou vytvoření stavebních čar výšek, doladila by prostorovou koncepci tohoto území a takto by se území zapsalo jako součást našeho nového územního plánu.

V KAMU už určitě máte nějakou představu, jak by se to území mělo dál rozvíjet. Co by bylo ideálním řešením, jak k tomu přistoupit?

Výsledek nám představí soutěžní týmy, ale my už to do zadání musíme nějak formulovat. Základem asi bude forma zástavby podle parcel, budeme se tedy snažit maximálně dodržovat vlastnické vztahy a parcelaci, která je v tomto území klíčová, protože podle parcelace a původní zástavby to je poslední kus rostlého města. Rádi bychom tedy dodrželi genius loci v rámci výstavby. Potom je tu sociální rozměr – kam tu čtvrt směřovat, jak by měla vypadat. Má to být klasická městská čtvrť, kde se dobře žije, nebo si to částečně zachová sociální nálepku čtvrti, kde se dokážou lidé dobře bavit, jak říkáme „čtvrť pro mladé“? S tím se musí počítat v rámci bytové skladby, služeb a podobně. To jsou dva hlavní parametry, které budeme vážit a hledat, než to skutečně

uzavřeme. Klíčové je také řešení dopravy. Velmi bych si přál, aby doprava byla minimalizovaná. Stačila by jedna vnější obchvatová komunikace a vnitřek celého území by byl věnován jenom pěším, zásobování a jednotkám integrovaného záchranného systému, tedy jedna velká obytná nebo pěší zóna, ale s možností, že se tam automobilem dostanete. Problém je s parkováním, na to máme vytipované dvě lokality, kde by byla spíše centrálnější parkování, aby se nezatěžovalo území jako takové. Jedná se také o určitý výraz, chápání a rehabilitace termínů, jako je ulice, náměstí, poloveřejný prostor – to, co dělá město městem, kde se přirozeně cítíme většinou dobře, kde nás obklopují nějaké hmoty, jsou tam obchody, živý parter apod. Tzn. zároveň rehabilitace a nové uchopení a rozšíření funkčního města v Liberci o kus tohoto území.

To je dobrá zpráva, protože okolí Papírového náměstí vnímám jako poslední šanci pro širší centrum Liberce, které se může zachránit pro normální život. Předpokládám, že asi bude nějaká snaha s tou starou zástavbou pracovat.

Samozřejmě. Za prvé je to ve vlastnictví soukromých osob, takže budeme respektovat soukromé právo těch osob, ale zároveň to má svůj kolorit. Výšková rozmanitost, která se tady projevuje, je pozitivním pří-

spěvkem tohoto území spíš než nějaké srovnávání hradeckých nebo vinohradských bloků, kde máme určenou výšku, která je seříznuta. Snahou bude akcentovat nárožní objekty a pracovat s proměnnou výškou tak, abychom dokázali například naproti ulici dostat více světla, více slunce, více osvětlení. Je to rozmanité území, které si zaslouží jemnou hodinářskou práci v rámci urbanismu. Nepřístupovat k tomu jako k místu, které můžu srovnat se zemí, ale vycházet z nějaké základní vrstvy, která je pro nás velmi hodnotná a přínosná. Musíme také počítat s prostorem Sokolovského náměstí, což je taková liberecká veduta. Obklopují to místa, se kterými se dá pracovat jako s městskými terasami, s dalším rozšířením odpočinkového prostranství atd.

Přesunuli jsme se do Lucemburské ulice a za námi jsou pověstné terasy klesající od Sokolovského náměstí a to je další místo se zajímavou historií. Co s těmi terasami?

Je to velká příležitost tohoto území. Není nic krásnějšího, když máte zadní dvory „italských“ domů. Já říkám, že máme v Liberci kousek Itálie, protože to vypadá jako to italské město na horizontu. Zadní fronta domů je postavená k jihu, máte tak krásný výškový rozdíl mezi dolním a horním územím. Je to obrovská příležitost, jak to území uchopit, fenomen

městských teras tady jinak vůbec neznáme. Může to pomoci neskutečně obohatit toto území, kde se bydlí, kde by naopak ta koncentrace bydlení, života a práce měla být silnější, tak jak to tady bylo dříve zastavěno, sice drobnou zástavbou, ale velmi hustou. Jsou to místa, která se na okrajích té zástavby pěkně uvolní a tady můžete hezky relaxovat, odpočívat, ale zároveň to může sloužit celému městu.

Před námi jsou parkoviště, která už jsou tady mnoho let – asfaltové nevyjasněné plochy. Na místě, kde byly asfaltové kurty, na kterých jsme kdysi hráli tenis, je teď mlát, asfalt je pryč – tam bude taky parkoviště?

Ano, jsou to městské pozemky, které jsme získali směnou – ulice Na Svahu. Na třech čtvrtinách tam asfalt už byl s těmi kurty ohrazenými plechovou ohradou. Všechno jsme to vyčistili a budeme ještě odstraňovat nevzhledné garáže, snažit se, aby to bylo přehledné a připravené na nějakou budoucí výstavbu. Tohle skutečně považujeme za dočasnou funkční věc a naopak kolem Linserky bychom chtěli soustředit komunitní a kulturně kreativní život, který by probíhal kolem objektu samotného. Jsou tam stromy, můžeme pořádat malé festivaly, výtvarná sympozia, která se mohou produkovat v exteriéru apod. Ale pořád mluvíme o nějaké dočasnosti těch dvou ploch, které jsme získali – jedna v blízkosti školy, kde nám to dávalo smysl, a tady, kde už jsme měli tři čtvrtiny té plochy zpevněné – tak jsme to využili na dočasné parkoviště a já bych byl rád, aby se tam objevila i část rezidentního parkování pro obyvatele.

Ted' jsme mezi Širokou a Barvířskou ulicí, což je hodně zajímavý trojúhelník. Máte představu, co se tady může změnit?

Zásadní je blok, který přímo navazuje na Linserku, to je opět území, které jsme získali v rámci směny pozemků. Vlastníme tady 8000 m² a velmi rádi bychom tohle území zastavěli formou spíše městského dostupného bydlení pro mladé lidi, studenty, učitele ad. Pro všechny lidi, kteří mají touhu bydlet v centru města a zároveň třeba nedosáhnou na hypotéky. Je to forma pomoci, ale není to sociální bydlení.

Byty tohoto typu v současné době vůbec neexistují nebo nejsou v České republice podporované.

Ano, nejsou podporované. My bychom samozřejmě velmi rádi využívali nějakou spolupráci, asi soukromý kapitál, protože bychom to jako město neutáhli, ale to všechno připravujeme v rámci strategie uchopení celého tohoto prostoru. Byl bych velmi rád, kdyby tohle zůstalo jako otevřený

prostor, jako náměstí, kde by se samozřejmě doplnila fronta, která tady existuje, ale chtěl bych říct, což možná mnoho lidí neví, že v části, kde je bar, jak je ta terasa, tak probíhal původní náhon, který pokračoval až pod kavárnu Nisa, kde býval městský mlýn, a na druhou stranu pokračoval k Máří Magdaléně, kde se vleval zpátky do Nisy. To jsou ty Liberecké Benátky, které jsou součástí tohoto území. Velmi rád bych část tohoto kanálu obnovil už jenom kvůli fungování nějakých retencí, abychom do něj sváděli např. dešťovou vodu.

Do jaké míry by se to dotklo těch stávajících objektů?

Samozřejmě tam, kde to je ve vlastnictví soukromníků, je to otázka nějaké dohody, nebo by to zůstalo zakryté kvůli vestavěným garážím apod., ale minimálně na té městské části bychom to rádi prezentovali a zároveň bychom to použili jako prvky modernizované infrastruktury. Mohli bychom tu umístit „vsakovací bolder“, který by byl připomínkou té historie. To platí i o čtvercovém náměstí, které bylo původně komponováno jako velké náměstí, které spojovalo Barvířskou a Širokou ulici, v katastru je vyznačena stopa toho kanálu. Ideální by bylo, kdyby se zformovalo obyčejné náměstí trojúhelníkového formátu v příjemném rytmu těch náměstí od Soukenného přes to již zmíněné čtvercové náměstí u ban-

kovního domu a bistra Široká až po toto náměstí. Co se týče organizace dopravy, my bychom rádi prodloužili tzv. myší díru a propojili ji s ulicí Barvířskou, to znamená, že bychom od téhle části dopravy výrazně odklonili, a pak se bavíme o zprůjezdnění toho bodového prstence, který by měl určitou míru zásobování, kdybyste si něco potřebovali dovézt domů, ale veškerá ta dramatická doprava by se odehrávala mimo to území. Ale samozřejmě do tohoto území by bylo možné vjíždět, tak jak to známe z částí historických měst v zahraničí nebo i u nás.

Přirozeně prostupné území s minimálním odklonem automobilové dopravy na snesitelnou úroveň.

Drtivá většina automobilů nemíří cíleně do tohoto území, je to vlastně jen průjezd a my ten průjezd potřebujeme dostat na nějakou sběrnou komunikaci, která se tohoto území dotkne, ale nebude ho zatěžovat. Auta, která tudy projíždějí, si cestu pouze zkracují, což tomu území nepřináší žádnou přidanou hodnotu, ale na druhou stranu říkáme, že auta budou moci do tohoto území vjíždět, budou tady obchody, provozy, bude se tady bydlet, takže území to bude prostupné, ale s větší mírou ochrany pěší dopravy. Bude tady široké pole pěší nebo obytné zóny, kde pěší budou mít velká privilegia.

Jsmo teď u Nisy, další krásné území,

kteřé je „v očekávání“. Jak ho propojit s širším okolím Papíráku?

Linsierka jako ostrov kreativity, kde by se měly dít nějaké činnosti spojené s kreativním průmyslem a s výtvarnictvím, má hodně blízko k již stávající části vybudované cyklostezky Odra-Nisa, která v podstatě končí u Linsierky a velmi rádi bychom pokračovali s cyklostezkou a promenádou podél řeky Nisy až ke Krajskému úřadu do prostoru plánované liberecké náplavky. Pro mnoho Liberečanů by se tu objevilo krásné území, promenády podél vody, rádi bychom to tu rozšířili o takové minináměstíčko, které by navazovalo na to trojúhelníkové, kde by mohlo být i drobné dětské hřiště, a opět mírný sestup k vodě – nějaké terasy, kde bychom se mohli dotknout vody, a sjížděná rampa na obsluhu koryta řeky.

Myslím si, že pro mnoho Liberečanů by se jednalo o zviditelnění řeky, o které jenom tuší, že tu je. Nisa je hodně specifická tím, jak je stržena do hlubokého koryta s vysokými žulovými zdmi. Je to něco mezi řekou a potokem a není hlavně vidět, takže tohle je šance na odkrytí a objevení toho, že Liberec má řeku, byť malou, ale pořád je to vodní tok, který dělá to město atraktivním.

Já bych řekl, že to platí snad o všech městech na celém světě. Pokud je město nějak formované a urbanizované, tak ten vodní fenomén tam

vždycky hraje klíčovou roli, a to nejen k nějakému odpočinku a relaxaci, ale vůbec k vytváření kvalitního prostředí. Mnoho Liberečanů může namítat, že Nisa je taková stoka, ale ta voda se výrazně pročistila a my si myslíme, že na pár místech by se do vody dalo vstoupit. Myslím si, že by to byla příležitost dostat tu řeku do povědomí jako součást města. Naskýtá se nám tady velmi lákavá čtvrť, která je v samotném centru – území kolem Papíráku – a podél promenády se velmi jednoduše dostanete do dalšího centra, takového dynamického, tepajícího.

Navíc pak lidé tu minou ten krásný soutok Nisy a Harcovského potoka, to je jedna z takových utajených pearl v Liberci. Takže doufejme, že tu zase budeme mít něco jako Liberecké Benátky.

Tak to je mé obrovské přání. Doufejme, že tady vznikne nějaké prostředí, které asi nebude vykazovat úplně tu kvalitu Benátek nebo jiných měst, která jsou postavená hodně na vodě, ale myslím si, že pár doteků s tou vodou, které tady umožníme, přispěje k výrazné kvalitě a rozvoji těchto míst.

Držíme tedy palce Papíráku a také vám v KAMu a městu, aby se podařilo zachránit významnou část centra, aby se tady zachoval do jisté míry genius loci, který tady rozhodně je. Díky moc.

Taky děkuju. ■

Krásna v detailu Josefa Licehamera

text: Luděk Lukuvka, fotografie: archiv Josefa Licehamera

Kdybychom měli schopnost vmžiku zmenšit lidovou roubenku na malinký baráček v rozměrech centimetrů, aniž by se ztratil byť jediný detail, vyvstane před námi přesně to, čím se již několik let zabývá modelář z Pilínkova, pan Josef Licehamera.

Jeho modely lidové architektury už nejsou neznámé, jak to donekdávna ještě bylo. Výrazně nadstandardní práci, která je nesena až posedlým zájmem o detail a přesnost zpodobovaného objektu, můžou návštěvníci obdivovat dokonce i v Severočeském muzeu na výstavě Liberec kontra Reichenberg. Přímo zde je ke zhlédnutí model nejstarší dochované chalupy v Liberci. Dosud stojící ojedinele dochovaná chalupa, jejíž vznik je datován do let 1656 až 1658, je pozůstatkem z doby Gallasů. Původně zde stálo asi třicet chalup od pol. 17. století. Její vznik spadá do doby po třicetileté válce, kdy se začala budovat nová ves Františkov. Podoba chalupy je z velké části nezměněna, a proto má pro památkáře velký význam.

Josef Licehamera se věnuje modelářství lidové architektury od roku 2009, velmi záhy začal také spolu-

NAHOŘE: Model kovárny, Bílá, Českosudsko | DOLE: Model stavení z okolí Rovenska pod Troskami

pracovat s Národním památkovým ústavem. Od prvních pokusů, kdy vycházel pouze z fotografií, kde pochopitelně nebyly zachyceny všechny strany původních obydlí, zjišťoval, že potřebuje pracovat s maximál-

ní přesností. Od roku 2013 tedy spolupracuje s odbornými pracovníky NPÚ Terezou Konvalinkovou a Martinem Ouhrabkou. To se ukázalo jako klíčové rozhodnutí. Měl k dispozici fotografie objektů, de-

taily, příp. půdorysy s rozměry. Pokud se stane, že materiály nejsou k dispozici, zajede si přímo na místo, aby vše sám proměřil.

Impulsem k práci mu byla kniha Jany Scheybalové Český ráj histo-

rika Josefa Pekaře a jeho současníků s kresbami Jana Prouška. Vztah k lidové architektuře má Josef Licehamer už od dětství, kdy jezdil na Pelhřimovsko za babičkou do chalupy postavené z vepřovic.

Přes stavby elektrických vláček a vojenské techniky už byl jen krok k modelům staveb. Nejdříve zkoušel modelovat dřevěné štíty domů a poté celé chalupy. Podle fotografie vznikl statek v Přepěřích, zaniklá Kotelská bouda ve Vítkovicích a Hamplova bouda v Krkonoších.

Od zmíněné spolupráce s památkáři se stala jeho modelářská práce významnou i tím, že věrně zpodobuje zaniklé stavby lidového stavitelství. Krédem Josefa Licehamera je naprostá věrnost stavbám a umu lidových stavitelů: „Trojrozměrné modely netvořím, aby se stavením jen podobaly, ale aby byly přesně takové jako ve skutečnosti“.

Chalupy a ostatní stavení (špejchar, mlýn ad.) jsou vyrobeny v měřítku 1:72 vycházející původně z modelů vojenské techniky. Na rychlé převody délek si Josef Licehamer vytvořil speciální tabulku, stejně tak si musel vynalézt své speciální postupy, aby docílil maximální věrnosti skutečným stavbám.

Je až neuvěřitelné vidět vedle sebe fotografie modelů a fotografie jejich reálných předobrazů. Musíme zůstat pozornost, abychom si na nich uvědomili rozdíl mezi chalupou a modelem. Spatříme-li trojrozměrný model, zaujme nás minuciózní preciznost, s jakou je vytvořen.

Když pan Licehamer vypráví o svých postupech, které se svou příslušnou pečlivostí také sepsal, vysvitne zajímavý kontrast

NAHOŘE: Josef Licehamer s modelem nejstaršího obytného domu v Liberci | DOLE: Model kovárny, Příšovice

mezi jednoduchostí nástrojů a dokonalostí výsledku. Na lepení používá obyčejný Herkules, který nanáší hrotem špendlíku, a pinzetou odstraňuje přebytky. K řezání dřevěných částí používá starý nůž nebo skalpel. Materiál obnáší pár položek: karton, balza, dřevěné hranolky, lepidlo, barvy, koudel, štípaný kámen, hlína. Každodenní práce vyžaduje mnoho hodin soustředění pod lupou. Výsledný dojem je umocněn používáním přírodních materiálů, ať už je to instalatérské

konopí na došky, štípaný kámen na opěrné zídky nebo prosátá hlína, do které přimíchává lepidlo a vodu, čímž dosáhne autentického vzhledu omítky, kterou nanáší nožem. Vlastní objevitelství na poli modelářství dokládá třeba i použití usušeného okvětí z kopru vhodného pro plačky plotů.

Pro představu, jaký čas taková práce zabere, dokládá Josef Licehamer na jednotlivých modelech. Jednodušší zabere cca 45 dnů, složitější 4–5 měsíců.

Modely Josefa Licehamera byly už vystaveny v Muzeu Českého ráje nebo v muzeu v Českém Dubu. V Severočeském muzeu můžeme kromě nejstarší dochované chalupy z Františkova obdivovat také dva jeho modely starých libereckých barvien, které dosud nikdo neměl možnost v trojrozměrném exponátu vidět. Ty najdeme v expozici Liberecké fragmenty.

Nejsou to jen modely lidových staveb, kterým se věnuje Josef Licehamer. Jeho zájem o národopis zahrnuje i osobitý textový pandán. Pečlivým rukopisem až prvorepublikově krasopisným si zaznamenává poezii s venkovskými motivy idylické atmosféry, které jako by si říkaly o výtvarný doprovod třeba Karla Svobinského. Systematičnost a pečlivost vede tohoto zapáleného modeláře k pregnantně zpracovaným zápiskům o technických postupech, ale i hlubších důvodech celé jeho práce.

S modely Josefa Licehamera se v Severočeském muzeu určitě nesetkáváme naposled. Jeho filigránská práce na tvorbě modelů je především skvělým edukativním příspěvkem k poznání lidové architektury, její typologie a historie. Při prohlížení modelů již zbouraných roubenek a mlýnů si nejjeden návštěvník muzea uvědomí, o co přicházíme, necháme-li zmizet tyto stavby tak přirozeně spjaté s naší krajinou. To je také zásadní poselství, o které Josefu Licehamerovi jde především. ■

Norimberk v liberecké tradici – Liebiegovo městečko

text vychází z monografie architekta Jacoba Schmeissnera autorky Petry Šternové, fotografie: Milan Drahoňovský, archiv SM

NAHOŘE: Náměstí Pod Branou, dobová pohlednice, 1918 | DOLE: Liebiegovo městečko, Svatoplukova ulice, cca 1920–1930

Okolo těch domů se léta chodilo tak nějak samozřejmě jako kolem dobře vrostlých budov malebně dokreslujících Hrnčířský a Monstranční vrch v Liberci vypínající se nad dnes už neexistující Textilánou a korunovaných trochu stranou stojícím monumentálním krematoriem architekta Rudolfa Bitzana. Zaměstnanecká kolonie Liebiegovo město (Liebiegstadt, 1910–1916, 1921–1923) a z druhé strany sídliště Domovina (Kriegerheimstatten, 1916) vznikaly obě zhruba ve stejné době a jsou významnou souvislou městskou zástavbou, kterou vyprojektoval norimberský architekt Jakob Schmeissner. Níže uvedený text vychází z mnohaletého výzkumu Petry Šternové z Národního památkového ústavu, završeném v roce 2021 vydanou monografií pojednávající o životě a tvorbě tohoto nesmírně pracovitého architekta, jenž věnoval své neplodnější životní období severočeskému Liberci. Architektu Schmeissnerovi jsme také věnovali dva díly našeho videoseriálu navazujícího na výstavu Liberec kontra Reichenberg. Celé jeho dílo se nedá pojednat v jednom článku, a protože z Liebiegova městečka je na výstavě pouhá jedna fotografie, je na místě se tomuto architektovi, který

přidal do pestré mozaiky podob Liberce jednu zásadní fasetu, alespoň ve zhuštěné zkratce věnovat.

Jméno architekta Jacoba Schmeissnera se v Liberci začíná objevovat na samém počátku 20. století. V roce 1900 byl vyzván architektem Josefem Schmitzem, v jehož

kanceláři pracoval, aby jako stavbyvedoucí zajišťoval výstavbu rozhledny Heinrich Liebiegwarte (dnešní Liberecká výšina). Touto prací se začala plodná spolupráce s rodinou Liebiegů v Čechách. Jeho přátelství s baronem Theodorem von Liebieg a jeho tetou Helenou von Schmitt

v Českém Dubu ukazuje, jak byly a do dnešní doby jsou osobní vztahy mezi objednavatelem a architektem zásadním faktorem vzniku jakékoliv architektury.

Jeho první dvě zakázky, kde pracoval pravděpodobně i jako spoluarchitekt s Josefem Schmitzem, roz-

hledna a zejména tzv. Waldvilla, jsou ještě spojeny s baronem Heinrichem Liebiegem, poté talentovaný architekt v Liberci takřka zdomácněl. Když se synovec Theodor stal po smrti svého strýce v roce 1904 ředitelem textilní firmy Johann Liebieg & Co., spolupráce průmyslníka s architektem se rozjela naplno. Velké zakázky krátce po sobě znamenaly realizace výletní restaurace Volksgarten (Lidové sady, r. 1900), přístavbu dětského křídla k vile Theodora Liebiega ml., garážový dům k téže vile v Josefinině údolí, vzorovou vilu nad přehradou v rámci Německočeské výstavy v roce 1906 atd. Už v letech 1905–1909 se Schmeissner podílí na Liebiegově plánu úprav zaměstnanecké kolonie v Plavech (úřednické domy, restaurace).

Zaměstnanecká kolonie Liebiegovo město spolu se sídlištěm Domovina patří k nejrozsáhlejším Schmeissnerovým realizacím. Je úzce vázána k textilní továrně v Josefinině údolí, kde od 30. let 19. století byla budována na místě clam-gallasovské manufaktury zmíněná Liebiegova firma. Už od poloviny 19. století byla největším továrním komplexem ve městě a také od té doby se datuje řešení otázky bydlení zaměstnanců. Projektoval zde Anton Hollub (kotážový dům), Adolf Bürger (úřednický dům, škola) a Josef Schmalzhofer s Richardem Jordanem (kostel sv. Vinzenze z Pauly).

Nahodilost staveb z 19. století bylo potřeba koncepčně propojit s obytnou zástavbou v kopcovitém terénu Monstrančního a Hrnčířského vrchu. V začátku 20. století ještě do výstavby vstoupil kvalitními realizacemi čtyř obytných domů a jesiť architekt Ernst Schäfer v letech 1906–1908. Tehdy padlo rozhodnutí ke stavbě nové zaměstnanecké kolonie. Theodor Liebieg byl údajně vyburcován novinovým článkem o nedůstojných podmín-

NAHOŘE: Horní vjezd od Plátenické ulice na nám. Pod Branou, r. 1974 | DOLE: Náměstí Pod Branou před úpravami zateplením

kách bydlení svých dělníků, a tak v letech 1910–1916 a 1921–1923 Schmeissner vyprojektoval po vzoru zahradních měst sídliště, které i dnes zaujme svou romantizující a malebnou atmosférou.

Sídlištní jádro tvoří dnešní náměstí Pod Branou a vytváří soběstačný sídlištní celek nabízející kvalitní bydlení s občanskou obslužností, ať už to byl hostinec U města Broumova odkazující v názvu na rodiště zakladatele firmy Liebieg,

nebo obchody, které se nacházely ve spodních partiích domů spolu se školou a školkou pro děti zaměstnanců. Složení obyvatel odpovídalo ale spíše nižším a středním úředníkům než nejchudší dělnické populaci. V patrových domech se nacházely malometrážní byty několika kategorií s jedním nebo dvěma pokoji, kuchyní a předsiní s toaletou. Vzniklo tedy do jisté míry „město ve městě“.

Zahradní města v té době byla spíše typizovanou výstavbu, stavě-

la se na rovině a kopírovalo se v nich několik stavebních typů, což ovšem neplatilo pro Schmeissnerovo pojetí. Liebiegovo městečko bylo stavěno do poměrně dramatického přírodního rámce, který respektovalo. Každý objekt je přizpůsobený místnímu terénu a je svým architektonickým a hmotovým ztvárněním jedinečný. Ani ulice netvoří šachovnicovou síť, ale respektují průběh vrstevnic. Netradiční je i to, že náměstí, které uzavírá sídliště,

Pokračování na straně 14

NAHOŘE: Jesle v Liebiegově městečku, arch. Ernst Schäffer, poč. 20. stol. | DOLE: Sídliště Domovina, r. 1920–1925

Pokračování ze strany 13

je v kopcovitém terénu a vrcholí domem s hodinovou věží a branou.

Při výstavbě Liebiegova městečka bylo použito jednotných stavebních materiálů. Střechy byly většinou mansardové s krytinou z bobrovek, k obývání byla tedy využita i podkrovní. Fasády pokrývala hrubá stříkaná omítka s mnoha žulovými kamennými prvky, například v podobě haklíkových soklů nebo zídek. Domy byly osazeny jedinečnými dveřmi výrazně a kvalitně řezbářsky zpracovanými. Jejich podoba vycházela patrně ze středověkých předloh. Hrázdění, rizality, arkýře a další prvky odkazovaly na německý středověký dům, naproti tomu mansardové střechy se zaobleným štítem vycházely z místní tradice klasicistní zástavby blízké baroknímu tvarosloví.

Trochu jiným příkladem zástavby je sídliště Domovina na jižním svahu Monstrančního vrchu. Sídliště bylo určeno válečným vysloužilcům z Liebiegovy továrny. „Sídliště tvoří izolovaně stojící domy, dvojdomy a trojdomy, které byly dovedně poskládány podél komunikace, jež stejně jako v případě Liebiegova města sledovala průběh vrstevnic“ (Šternová, 2021). Domovina je však už typizovanou architekturou, inspirovanou lidovou architekturou blízkou se tehdy oblíbenému „Heimatstillu“. Přízemní domy byly částečně podsklepené, ve štítech se uplatňovalo hrázdění i bednění, nechyběly ani lomenice a okence. Součástí domů byly kůlny a chlěvy.

Bohužel během postupných oprav, které zejména v Liebiegově městečku probíhají, dochází i k necitlivým rekonstrukcím. Je to vidět

například u dvou domů na náměstí Pod Branou. Jeden z nich, bývalý hostinec, je ještě v původním řešení kromě střechy, kterou nahradil plech a eternit. V původním stavu ale zůstaly stříkané omítky a řezbářsky pojeté dveře. Rekonstrukce sousedního domu už bohužel tuto strukturovanou omítku nerespektovala, byly vyměněny dveře a došlo i k výměně oken za plastová.

Od devadesátých let se doposud nepodařilo prohlásit Liebiegovo městečko za památkovou zónu a nefunguje zde žádná památková ochrana, která by opravy regulovala, aby nedošlo k nežádoucím degradacím jednotlivých objektů i celkového urbanistického výrazu místa. Jedním z problémů může být i to, že od prvo počátků mělo toto sídliště jednoho vlastníka, který jej spravoval. Nejdříve to byla zmíněná továrna Johann

Liebieg & Co., později národní podnik Textilana. Po roce 1989 však došlo k rozprodání jednotlivých bytů do soukromého vlastnictví a je velmi obtížné udržet jednotný ráz úprav, neboť každý vlastník si chce sám za sebe dům opravit a dát mu tvář.

Dílo Jakoba Schmeissnera spadá do éry přelomu minulého století, kdy ještě převládaly historizující slohy, módní secese a celkově spíše to, co dnes můžeme nazvat „organickými tendencemi v architektuře“. „Schmeissner byl secesí zasažen a historizující slohy využíval ve velké míře, ovšem nikoli prvoplánově romantizujícím způsobem – spíše umně využíval barokní tvarosloví transformované do historizující podoby. Liebiegovo městečko a Domovina na Monstrančním vrchu jsou zdařilé ukázky sídliště typu zahradního města, které Jakob Schmeissner

ve svém díle pro Liberec do jisté míry předjal. A také ukázka, jak dobře se lze vztahovat k místnímu prostředí a jak přemýšlet o konkrétní situaci Liberce. Města, které je položeno mezi Jizerskými horami a ještédským hřbetem ve složitém členitém terénu. Z hlediska své topografie se tedy nabízelo využít zajímavé přírodní souvislosti. Schmeissner s citlivostí sobě vlastní dokázal libereckých krajinných specifik dokonale využít.

Navázal tak na urbanistu Camila Sitteho, autora pouze zčásti realizovaného urbanistického plánu Liberce z roku 1901. Sitte byl zastáncem „organického plánování měst“, odvolával se na podobu středověkých měst, s centry a periferiemi přirozeně kopírujícími terén. Schmeissner stejně tak jako Sitte využíval k vedení ulic a dopravy vrstevnice, jeho architektura nepotlačuje, ale spíše využívá přírodní rámeček.

Liberec je vrstevnatou mozaikou architektonických vstupů, které spolu nejsou vždy v souladu, v tomto směru je Schmeissnerův odkaz podnětným příspěvkem k naší současnosti. K dílu Jakoba Schmeissnera bychom se proto mohli vztáhnout v rovině citlivého zasazení městské zástavby a zeleně do prostoru, on sám patřil k architektům ctícím kontext a tradici. Z dnešního hlediska je to jistě konzervativní přístup, což dokládá i architektonické tvarosloví, které Schmeissner vyznával. Sám se elegantně vyhnul kýčovitému eklekticismu a umně zkombinoval místní klasicistní tradici se svým domovským „norimberským stylem“. Nepatřil mezi zastánce důrazně nastupující moderny, ale spíše zhodnotil velmi dobrým způsobem nabízející se tradici. A to není pro stále znova urbanisticky „rozbíjený“ Liberec málo.

Za cenné poznatky k tématu architektury Jakoba Schmeissnera patří poděkování Petře Šternové. ■

Zmizelý Liberec podle Rudolfa Ginzela

text: Luděk Lukuvka, fotografie: ze sbírek SM

NAHOŘE: Rudolf Ginzel, Žulová ulice, nedatováno | DOLE: Rudolf Ginzel, Heliova ulice, 19. 5. 1936

Není to tak dávno, kdy Severočeské muzeum uspořádalo významnému libereckému amatérskému fotografovi Rudolfovi Ginzelovi výstavu. Ta se konala v roce 2014 (kurátorka Markéta Lhotová) a poprvé ve větší míře představila výběr z pozoruhodného díla čítajícího kolem pěti set skleněných a listových negativů, které má muzeum od roku 1967 ve svých sbírkách. Ginzelův zájem určoval okruh jeho působnosti v Liberci a okolí. Často fotografoval na Frýdlantsku i Českolipsku, popř. v Jizerských horách. Fotografická pozůstalost Rudolfa Ginzela s sebou nese jen nadmíru zajímavý příběh amatérské fotografie tak, jak se rozvíjela v prostředí českých Němců, ale přináší také cenné svědectví o podobách Liberce z počátku 20. století. Tedy města, jehož tehdejší tvář už téměř neznáme, města, které už prakticky v této podobě neexistuje.

Jak už to ale s architekturou a urbanismem severočeského města bývá, ani zmizelý obraz Liberce na fotografiích R. Ginzela není tak jednoznačně zmizelý. Je pravdou, že

Pokračování na straně 17

NAHOŘE: Rudolf Ginzler, Vrabčí ulice, 27. 9. 1931 | PROTĚJŠÍ STRANA NAHOŘE: Rudolf Ginzler, ulice Na Ladech, březen 1909 | PROTĚJŠÍ STRANA DOLE: Rudolf Ginzler, Pohled na město z Keilova vrchu, 1906

Pokračování ze strany 15

Ginzlerovy momentky ze starého Liberce možná víc než jiné historické fotografie představují esenci určité nostalgické dané postupným zvládnutím techniky, zkušeností a citem fotografa pro malebnost úzkých a pitoreskních uliček tehdejšího Liberce a jeho obyvatel. A je také pravdou, že na výstavě Liberec kontra Reichenberg je právě druhý název města někdejší průmyslové metropole návštěvníky ponejvíce spojován s Ginzlerovými fotografiemi, kterými výstava začíná. Ponořením se do starého Liberce prostřednictvím těchto snímků může vyvolávat iluzi malebných koutů plných starých roubenek a útulných zákoutí. Tak trochu se tu nadbíhá pochopitelné touze po „malebné minulosti“ typicky se projevující v dnešním světě internetu, kde fenomén fotografie ve všech jejích podobách určuje naše vizuální vztahování se ke světu. Ani fotografie Rudolfa Ginzlera toho nebyly ušetřeny, a tak si kdekdo dnes může snít i spoluvytvářet „svůj“ Liberec minulosti (i současnosti). Fragmenty toho „starého“ Liberce (analogicky

k názvu stále expozice Severočeského muzea Liberecké fragmenty) ještě můžeme v okolí dnešního Papírového náměstí a výjimečně i jinde vidět. Ještě je možné narazit na zákoutí s nádechem dávné atmosféry libereckých zapadlých uliček, jako byly ulice Vrabčí, Lucemburká, U stoky, Široká, Chrudimská (zde se Rudolf Ginzler narodil roku 1872), Heliova, U Besedy nebo Na Ladech. Jmenované ulice mají dnes samozřejmě už zcela jinou podobu, ale něco z nahuštěné struktury dolního libereckého centra tu přeci jen zůstalo, dokonce i těch pár starých domů z doby kolem roku 1910–1920.

Díky Rudolfu Ginzlerovi máme i celkem přesnou představu, jak asi vypadaly pověstné tzv. Liberecké Benátky se svými vodními kanály a mlýnskými náhony. Rybářská ulice, Harcovský potok, jeho soutok s Nisou a celkově venkovský charakter, který se dlouho propisoval do dolního centra Liberce, včetně vzdálenější Mlýnské ulice s okolím dnešního Perštyňa, to je nedocenitelný dokument výtvarných kvalit dobového piktorialismu.

Dnes už velmi známá fotografie staré chalupy v Papírové ulici s nastoupenými dětmi před plotem se stala zobrazením své doby (nicméně u ní není autorství Rudolfa Ginzlera jisté). Překotná první desetiletí po roce 1900 byla často rychlejší než čím dál pohotovější fotoaparáty místních fotografů. Město se měnilo doslova před očima. Venkovská zástavba se svými roubenkami ještě dlouho ustupovala továrním areálům nebo modernější činžovní zástavbě. Ale už kolem roku 1920 byl pro obyvatele Liberce evidentně zajímavý právě tento kontrast: zapomenutá chalupa v Papírové ulici na pozadí starší průmyslové budovy. Venkov v centru na svou dobu velkého, rozvíjejícího se města. Kontrasty na a za hranici bizarnosti v rovině stavebního vývoje města zůstaly koneckonců typické pro Liberec i dnes. Vzdělaný a zcestovalý Ginzler si jistě soudobé proměny společnosti i v měřítku městského mikrosvěta dobře uvědomoval, a jestli můžeme něco vskutku odtušit z jeho fotografií, tak pravděpodobně zřetelně vědomí toho, jak důležité

je zachytit mizející svět přítomnosti, jehož lidé, povětšinou ti chudší, dožívají ve svých v minulosti zakořeněných kulisách. Ginzlerovy skleněné negativy jsou svědectvím nejen jedné dobře zvládnuté záliby stárnoucího profesora liberecké reálky, ale také osobní výpovědí o touze zaznamenat a uchovat stále živou podobu města, které mu nebylo lhostejné, tak jako jeho obyvatelé.

Dnes, kdy je např. okolí Papírového náměstí jedním z prvořadých témat urbánního vývoje centra města, jsou fotografie Liberce Rudolfa Ginzlera zase v centru pozornosti, protože nám připomínají minulost města s jeho pozdějšími problematickými asanacemi, které zejména po roce 1945 poměrně brutálně zasáhly do jeho podoby. Na druhou stranu nelze zastírat, že dolní centrum Liberce nebylo nějakou romantickou oázou, ale z hlediska tvořících se moderních městských standardů nevyhovujícím anachronismem vlhkých a tmavých domů, čemuž jistě přispěly i zmíněné vodní náhony.

Rudolf Ginzler fotografoval od roku 1906 nejprve na formát 9 × 12, později na formát 13 × 18. Pečlivě si zapisoval data pořízení snímku, u negativů si poznamenával údaje o expozici či hodnocení snímku. Větší formát nakonec používal častěji, zaměřoval se na lepší vykreslení detailů a odstínů šedi. Příkladem skvěle zvládnuté práce se světlem a škálou šedi je např. fotografie libereckého krematoria se svou atmosférickou náladou těsně před bouřkou. K menšímu formátu se vrátil v meziválečném období. Soustavná fotografická činnost mu vynesla také publikování dvou snímků v tehdejších prestižních periodiku Photographische Kunst v roce 1911. Student univerzit v Berlíně, Londýně a ve Vídni s titulem doktora filosofie svou pedagogickou činnost zahájil jako učitel jazyků ve Vídni v letech 1898–1899, aby se nakonec po kratším působení na gymnáziu v Jablonci nad Nisou usadil v Liberci, kde vyučoval němčině, francouzštině a angličtině na gymnáziu (dnešní ZŠ Husova) až do roku 1932. Kromě pedagogiky se věnoval i dalším badatelským aktivitám (rodopis), pracoval i jako soudní překladatel z angličtiny. Pro sledování architektonických proměn Liberce je Ginzlerovo fotografické dílo neopominutelné. Když zemřel 14. srpna 1944, asi ještě netušil, že jeho odkaz se dostane do Severočeského muzea prostřednictvím jeho prasnouců Gustava (1931–2008) a Wolfganga (1933–2004), kteří se také věnovali fotografování. Pro výstavu Liberec kontra Reichenberg tvoří Ginzlerovy fotografie důležitou spojnicí mezi technicistní současností a zbytky obrazu života kolem přelomu minulého století města pod Ještědem. ■

NAHOŘE: Rudolf Ginzel, ulice Na Břdě č. p. 236, starý mandl, nedatováno | VLEVO DOLE: Rudolf Ginzel, Dům malíře Buriana, Pastýřská ulice se schody k Rumjancevově ulici, nedatováno | VPRAVO DOLE: Rudolf Ginzel, tzv. Liberecké Benátky, Široká ulice, r. 1907

NAHOŘE: Rudolf Ginzel, Krematorium (arch. R. Bitzan), 23. 5. 1919 | VLEVO DOLE: Rudolf Ginzel, Valdštejnské domky, Větrná ulice, nedatováno | VPRAVO DOLE: Rudolf Ginzel, Rybářská ulice, 15. 4. 1911

Rudolf Ginzel, ulice U Stoky, r. 1932